

Затверджує:
проректор наукової роботи
Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова
Г. М. Горбін

2021 року

ВИСНОВОК

засідання структурного підрозділу
кафедри теорії та історії держави і права
факультету політології та права
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова,
призначеного рішенням засідання вченої ради
28 січня 2021 р. (Витяг з протоколу № 7),
для проведення попередньої експертизи дисертації
Тартасюка Володимира Юрійовича
**«Актуалізація гуманістичного потенціалу права
у творенні правової держави»**,
поданої на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії
за спеціальністю 081 Право

Науковий керівник – доктор юридичних наук, доцент Токарчук О.В.

1. ПРИСУТНІ: Викладачі: завідувач кафедри кандидат юридичних наук, професор Огірко Р.С.; (головуючий на засіданні кафедри), доктор історичних наук, професор Андрусишин Б.І., доктор юридичних наук, професор Акуленко В.І.(онлайн); доктор юридичних наук, професор Стеценко В.Ю., доктор юридичних наук, доцент Токарчук О.В.; кандидат філософських наук, професор Бучма О.В.; кандидат юридичних наук, доцент Макарова О.В.; кандидат юридичних наук, доцент Песцов Р.Г.; кандидат юридичних наук, доцент Шитий С.І.; кандидат юридичних наук, старший викладач Мудролюбова Н.О; ст. викладач Деркачова Н.О. (онлайн), ст. викладач Кислюк О.І.
Секретар засідання: Гаврильченко Г.М.

2. СЛУХАЛИ: Висновок рецензентів доктора юридичних наук, професора Стеценко Валентини Юріївни, кандидата юридичних наук, доцента Песцова Руслана Геннадійовича про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Тартасюка Володимира Юрійовича «Актуалізація гуманістичного потенціалу права у творенні

правової держави», призначених рішенням засідання вченої ради НПУ імені М.П. Драгоманова від 28 січня 2021 р. (Витяг з протоколу № 7) для проведення попередньої експертизи дисертації, поданої на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії зі спеціальності за спеціальністю 081 Право.

Науковий керівник – д. юрид. н., доц. Токарчук О.В.
Тему дисертаційної роботи затверджено на засіданні вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 10 від 27 квітня 2017 р.). Дисертація виконана на кафедрі теорії та історії держави і права у рамках планових наукових досліджень Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за науковим напрямом «Дослідження проблем гуманітарних наук (правознавство)» (протокол № 11 від 23 лютого 2016 р.).

2.1. Дисертант Тартасюк Володимир Юрійович

Повідомив про основний зміст, концептуальні положення та наукові результати дисертаційної роботи.

Актуальність дослідження. Людина, її життя, здоров'я, гідність, честь, безпека та недоторканність в Конституції України проголошуються найвищою соціальною цінністю. Задекларовані в Основному Законі права і свободи людини й громадянина, принцип верховенства права, різноманітність політичних та ідеологічних переконань, інші принципи розвитку правової держави свідчать про демократичний характер тенденцій в еволюції українського права.

Послідовне втілення принципів правової держави в Україні зумовить поступове утвердження гуманістичної сутності права. У правовій доктрині загальноновизнаним є підхід до гуманізму у праві як базової ідеї правового світогляду, змістом якого є такі категорії як свобода, рівність, справедливість. Гуманістичні засади передбачають збалансування інтересів та рівність сторін у суспільних відносинах. Ключовий правовий принцип – гуманізм визнає людину, її гідність, право на щастя, реалізацію власних здібностей найвищою цінністю. Застосування даного принципу дозволяє охарактеризувати соціальні інститути як прогресивні.

Подальший позитивний розвиток правової держави крізь призму гуманістичного потенціалу права вимагає передусім формування системи гарантій незалежності правосуддя, адже ефективний захист права і свобод людини й громадянина, здійснення справедливого правосуддя здатна забезпечити незалежна судова гілка влади.

Розкриття гуманістичної сутності права в Україні потребує планомірної та системної роботи з формування новітньої правосвідомості та правової культури, яка б відповідала цінностям та стандартам правової держави. Основними методами утвердження демократичної правосвідомості та правової культури є

правове виховання і правова освіта населення, які мають здійснюватися державними органами, структурами громадянського суспільства.

Проблеми актуалізації гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави, які є важливими як у теоретичному, так і в практичному аспектах, знайшли відображення у наукових працях, що становлять концептуальну базу даного дослідження, таких учених: Ю. Александров, С. Алексєєв, Б. Андрусишин, В. Андрущенко, Т. Андрусак, Л. Богачова, С. Бобровник, О. Васильченко, О. Головка, В. Гончаренко, С. Гусарєв, Р. Давид, Д. Керімов, О. Копиленко, М. Костицький, Л. Луць, В. Нерсєсянц, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришин, С. Погребняк, А. Саїдов, О. Скрипнюк, О. Тихомиров, Ю. Тихомиров, О. Токарчук, М. Цвік, Ю. Шемшученко та ін.

Проте, незважаючи на достатньо підвищений інтерес, тематика гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави актуалізується на сучасному етапі розвитку науки через усвідомлення вченими та практиками недостатньої ефективності точкових трансформацій задля успішного реформування правової системи та потреби комплексних позитивних зрушень, що й обумовлює актуальність теми дисертаційного дослідження.

Метою дослідження є науково-теоретичне обґрунтування гуманістичного потенціалу права та ролі гуманізму в концептуальній моделі правової держави, а також осмислення проблеми удосконалення функціонування різних аспектів правової реальності через формування гуманістичної правосвідомості та правової культури людини і суспільства.

Основні завдання дослідження:

- надати загальнотеоретичну характеристику феномену гуманізму та уточнити його місце в системі поведінкових стандартів;
- дослідити етапи формування та розвитку гуманізму у праві;
- охарактеризувати типологізацію правових систем у контексті форм прояву гуманізму;
- розкрити специфіку реалізації гуманістичного потенціалу права в тоталітарному та демократичному суспільствах;
- з'ясувати особливості реалізації принципу людиноцентризму у правовій державі;
- висвітлити роль категорій свобода та відповідальність у площині утвердження правової держави;
- проаналізувати гуманістичні правові системи в успішних країнах сучасного світу в контексті використання кращих зразків для України;
- обґрунтувати потребу формування новітньої гуманістичної правосвідомості та правової культури людини і суспільства;

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, регулювання яких здійснюється під безпосереднім впливом ключових засад гуманізму.

Предметом дослідження є актуалізація гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна полягає у тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням актуалізації гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави. Автором сформульовано ряд

теоретичних положень та висновків щодо модернізації моделі правової держави крізь призму пріоритетності принципів гуманізму та людиноцентризму.

У роботі знайшли висвітлення суміжні з темою дослідження науково-теоретичні проблеми, що потребують вирішення, обґрунтовано низку теоретичних положень, які містять елементи наукової новизни та стануть підґрунтям для подальшого осмислення порушеної проблематики, зокрема:

вперше:

– аргументовано місце та роль гуманізму у творенні правової держави, а саме виявлено що гуманізм визнає домінуючу цінність будь якої особи щодо всіх інших учасників політичного та правового процесу, відповідно, будь яка особа має змогу та право вільно визначатися стосовно існуючих концепцій суспільних відносин і бути їх повноправним суб'єктом. Здобувається це чіткою межею щодо втручання держави, коли приватне життя особи, її прагнення, світогляд знаходяться поза цією межею та є об'єктом захисту з боку державних інституцій;

– досліджено вияви гуманізму в правових системах розвинених країн світу. Наголошено, що гуманізм не є всезагальною, безумовною цінністю для всіх народів і епох, він функціонує нерівномірно, від нульової позначки до вищого ступеня розвитку. Доводиться, що головною функцією гуманізму є забезпечення існування і розвиток людства через юридичне закріплення гуманістичних цінностей у міжнародних документах;

– доведено необхідність реалізації людиноцентриської сутності права у правовій державі, що має проявлятися на всіх етапах правотворчості та правозастосування, забезпечуючи комплексний підхід до демократизації правової системи;

Основними науковими результатами дисертаційної праці є такі.

1. З'ясовано, що гуманізм у праві утверджує цінність людської особистості, її існування, гідність, права та свободи. Роль права вбачається в забезпеченні самовизначення особи, її розвитку й соціалізації, зв'язку з іншими людьми, суспільством. За цих умов право виступає як об'єктивно можливий масштаб соціальної свободи, справедливості та рівності, що стримує її творчу активність, самоусвідомлення, гарантує визнання того, що кожен індивід народжується вільним і рівним іншому, а верховенство права розглядається як соціальний феномен, який зумовлює невід'ємні права людини та громадянина на свободу, рівність, справедливість, щастя, повагу, недоторканність.

2. Висвітлено етапи формування та розвитку гуманізму у праві, а саме: 1. Античність (людина поставлена у центр усього як єдина справжня достовірність); 2. Середньовіччя (розкриття гуманістичної сутності правових норм відбувалося через мораль; відстоювалася людяність, духовність людини); 3. Відродження (стрімкий розвиток мистецтва, природничих і математичних наук, історіографії, антропології, психології, інших гуманітарних галузей пробудили інтерес до людини в повноті всіх її виявів); 4. Реформація (людина постає як розумний індивід, здатний до удосконалення, відповідальний громадянин суспільства, яке побудоване на принципах терпимості); 5. Ренесанс (постає проблема людської гідності, яка тісно пов'язана з проблемою свободи); 6. Просвітництво (утверджувалися права, свободи, гідність особи; віра в природний прогрес

суспільства, заснований на розвитку економіки, індустріального виробництва, освіти). Після тривалої кризи класичного гуманізму та спроби його реабілітації у філософських концепціях та доктринах, означений феномен після певного періоду занепаду здобув провідні позиції у правовій площині. Якщо у XVIII–XIX ст. і навіть у першій половині XX ст. головним правом людини вважалося право на приватну власність, то після Другої світової війни (1939-1945 рр.) юридично, а пізніше й практично у країнах Західної Європи таким правом стало право на людську гідність.

3. Розкрито типологію правових систем світу, що має класичний характер: континентальне (європейське) право; англо-американське право; східне (релігійно-традиційне) право; правові системи соціалістичних держав. Для становлення правових систем нових демократій ідеологічні питання є принциповими. Ідеологічна орієнтація на принцип гуманізму, що передбачає визнання самоцінності людини, її життя, честі та гідності, й не обмежуються традиційними цінностями західної цивілізації, здатна якщо не подолати, то принаймні обмежити поширення феномену «квазізахідного права» й наблизити молоді демократії до моделі правої державності.

4. Констатовано, що тоталітаризм виник в XX ст. в окремих державах Європи та Азії, загрожував усьому цивілізованому світові. Став явищем, що перекреслило та заперечило весь попередній розвиток гуманістичного та конституційного права, нівелювало його значення у порівнянні із чинниками політичної доцільності, пропаганди та соціальної масової психології. Нівелювання цінності індивіда та особистих прав і свобод призвело до масового терору, геноциду цілих груп населення за етнічним чи класовим принципом, породило феномен поліцейської держави, залишивши слід у вигляді деформованої правосвідомості цілих поколінь.

Гуманістичний потенціал права в сучасних умовах потребує як спільних зусиль із розбудови міжнародної та континентальних систем захисту прав людини, так і постійної спільної роботи держави та громадянського суспільства із удосконалення національних правових систем. Запозичення демократичних інститутів, норм без розвитку, постійного захисту конституційного лібералізму призводить до ризиків ілліберальної демократії – встановлення авторитарних та антигуманістичних урядів демократичним шляхом масових виборів.

5. Об'єктивна зумовленість взаємодії права та моралі у сучасній правовій дійсності визначається тим, що правові закони втілюють принципи гуманізму, справедливості та рівності людей, тобто закони правої держави реалізують вищі моральні вимоги сучасного демократичного суспільства. Право, як і інші види соціальних норм, здійснює свої регулятивні функції не відособлено, а в єдиному комплексі з іншими соціальними регуляторами, основним призначенням яких є утвердження ідеалів справедливості. Формалізація правил справедливості в законах держави є основою для суспільної практики. Закріплені в законах моральні правила в подальшому сприймаються як підстави для традиційних інститутів. Таким чином, потреба у реалізації людиноцентристської сутності права як цивілізаційна і загальнолюдська, обумовлена необхідністю збереження та відтворення низки основоположних цінностей суспільного буття, а саме миру,

безпеки, справедливості, свободи, творчого саморозвитку та самовираження особистості тощо.

6. Наголошено, що гуманітарна сутність права у правовій державі знаходить своє відображення у високому рівні захисту прав і свобод людини, визначенні меж свободи та відповідальності громадянина на основі демократичних принципів й цінностей. Ключовим моментом теорії та практики правової держави, її кінцевою метою є утвердження правової форми і правового характеру взаємовідносин між публічною владою і підвладними суб'єктами права, визнання і гарантування прав і свобод людини і громадянина. Політико-правовий режим існування правової держави надає можливість максимально повно розкрити гуманітарну сутність права, створити людиноцентристську соціальну систему, в якій співвідношення свободи та відповідальності визначається з урахуванням інтересів громадянського суспільства й створюються належні законодавчі умови для творчого розвитку особистості, вільного вибору цінностей та пріоритетів її індивідуального життєвого проекту.

7. Встановлено, що прикладом для України могли б стати принципи правового гуманізму, які реалізуються в сучасних демократіях в наявності наступних ознак: об'єднанні природньо-ліберального та позитивного права в законодавстві, коли природні права закріплюються на рівні конституцій та деталізуються в законах, і найчастіше доповнюються широким спектром громадянських свобод, соціально-економічних, культурних, екологічних гарантій від держави; доповненні масового права обирати та бути обраним принципами належного врядування (прозорість, підзвітність, відкритість), якими послуговуються уряди та органи влади на місцях у поточній діяльності; розвинутій та стабільно функціонуючій системі юстиції, яка включає справедливий гласний суд, політично незалежні органи правопорядку, що інституційно відокремлені від державного обвинувачення, та гуманістичну пенітенціарну систему, спрямовану на корекцію та подальшу ресоціалізацію, а не помсту порушнику; існуванні структур моніторингу та правозахисту, котрі не залежать від урядів напряму, – інституту омбудсмена, систем парламентського контролю, організацій громадянського суспільства, професійних асоціацій правників та адвокатів, розвитку правосвідомості громадянського суспільства, яка забезпечується демократичною та правовою просвітою як на рівні формальної освіти, так і можливостями неформального навчання протягом життя; імплементації норм міжнародного права в галузі прав людини в національне законодавство та судову практику, активне співробітництво в цій сфері з іншими країнами.

8. Демократична правова культура передбачає не тільки високий рівень юридичного мислення, а й усієї юридичної діяльності, незалежно від того, хто конкретно її здійснює – державні чи громадські органи, група громадян чи окрема людина. Вона характеризує собою міру розуміння людиною законів природного права, що визначає правове життя громадянина взагалі, а також правопорядок у суспільстві. Не варто зводити правову культуру громадянина виключно до правових знань, що виникають внаслідок догматичного вивчення тексту Конституції та інших законів. Це не лише знання, а й стан свободи і

правосвідомості громадян, який формується у демократичному суспільстві під впливом розвитку ринкових відносин й зорієнтований на обґрунтування верховенства права, поваги до природних прав людини.

Формування гуманістичної правосвідомості та правової культури людини і суспільства є необхідним елементом розбудови правової держави в Україні. На сьогоднішній день в Україні не достатньо дієвою є система правого виховання та правової освіти населення, існують лише окремі програми та заходи, які часто не підкріплені належним фінансуванням та реалізуються формально. Новітня правосвідомість та правова культура українського загалу набуває демократичного характеру під впливом низки об'єктивних чинників – посилення позицій громадянського суспільства, демократизації суспільного життя, впливу закордонних партнерів на проведення демократичних реформ в Україні, діяльності ЗМІ тощо.

2.2. Запитання до дисертанта Тартасюка В.Ю. та відповіді на них.

К.юрид.н., доц. Макарова О.В.: Чому, на Вашу думку, гуманність є природною якістю права?

Тартасюк В.Ю.: Дякую за запитання. Гуманність є природною якістю права, адже право концентрується навколо людини, її цінностей, а саме: права на життя, здоров'я, особисту свободу і безпеку, права на охорону своєї честі, гідності, захист від будь-якого несанкціонованого втручання в особисті справи забезпечує юридичну захищеність інтересів особи, створює умови для реалізації її потенціалу, однак, не гарантуючи цю реалізацію без її власних зусиль.

Гуманність як природна якість права відповідає групі принципів права, які характеризують відношення до людини як найвищої цінності. Як принципи права, що відображають вихідні, визначальні ідеї, положення, установки, характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю та складають моральну й організаційну базу виникнення, розвитку і функціонування права, виступають наступні положення: 1. людина не може бути засобом для досягнення мети; 2. усі люди за народженням є вільними та рівними у своїх правах; 3. кожна людина має право на особисту недоторканість; 4. жоден індивід не може бути визнаний винним у скоєнні злочину, інакше, як за вироком суду; 5. реалізація особистих прав громадянина не може порушувати прав інших громадян.

К.юрид.н. проф. Огірко Р.С.: Чи можна назвати правову державу найбільш сприятливим полем реалізації гуманістичного потенціалу права і чому?

Тартасюк В.Ю.: Дякую за запитання. Проблема взаємодії людини та права набуває різноманітних інтерпретацій в залежності від обраних методологічних позицій. Так, згідно юридичного позитивізму людина скоріше є об'єктом, ніж суб'єктом права. У позитивістських концепціях на перше місце висувуються інтереси держави як основного суб'єкта та джерела права. У природно-правових доктринах роль людини є визначальною в існуванні та реалізації правових норм. Представники природно-правової парадигми вважають людину найвищою

цінністю, а її інтереси первинними щодо державних та суспільних. При визначенні поняття «суб'єкт права» необхідно дотримуватися підходу, який включає в себе положення як природно-правової, так і позитивістської концепції.

Людина у правовій державі, як суб'єкт та об'єкт права, повинна не тільки підпорядковуватися діючим правовим нормам, але й визнавати їх справедливими й раціональними. Таке ставлення до права посилює легітимаційний потенціал діючої влади та забезпечує підтримку громадян у подальшій її розбудові. Тому норми позитивного права мають опиратися на природно-правові уявлення про сутність та призначення законодавства.

Згідно з концепцією правової держави, право повинно розглядатися у нерозривному зв'язку з правами людини, що становлять невід'ємний компонент права. Повноцінне забезпечення прав людини є виявленням суб'єктності останньої у взаємодії з державою та правом як суспільним феноменом.

Правова держава має сприяти відтворенню найбільш корисних ідей як правового позитивізму, так й природно-правових концепцій, що забезпечить людині максимальний простір для волевиявлення як суб'єкту права та захист від свавілля як об'єкта правовідносин.

К.філос.н., проф. Бучма О.В.: Чи існує в сучасний період, з Вашого погляду, необхідність у реалізації людиноцентриської сутності права?

Таргасюк В.Ю.: Дякую за запитання. Потреба в реалізації людиноцентриської сутності права особливо гостро відчувається під час воєн, військових конфліктів, коли норми міжнародного права покликані сприяти недопущенню й розв'язанню існуючих міждержавних протиріч. Для здійснення справедливого судочинства у цій царині важливою є діяльність міжнародних судових інституцій.

Констатовано, що економічна та політична боротьба потужних держав не завжди сприяє реалізації людиноцентриських постулатів у правовідносинах. Зокрема, ключовими сферами з приводу яких держави відмовляються поступатися своїми суверенними правами на користь міжнародних інституцій залишаються захист навколишнього середовища, підтримання міжнародного миру та безпеки, вирішення міжнародних спорів, боротьба з міжнародним тероризмом тощо. Небажання наділяти міжнародні інституції широкими повноваженнями у зазначених сферах обумовлене тим, що держави розглядають ці сфери як найважливіші для свого виживання та процвітання.

Сьогодні актуалізувалась потреба у реалізації (у правовий спосіб) безпечного існування людини у цивілізаційному й глобальному вимірах як одного з проявів людиноцентриської сутності права. Безумовно, право на безпеку є однією з фундаментальних цінностей існування людини, яке потребує законодавчого втілення на міжнародному та державному рівнях.

К.юрид.н., доц. Шитий С.І.: Назвіть позитивні приклади європейської спільноти, успішних демократій англо-американської правової сім'ї, що є вартими для наслідування.

Тартасюк В.Ю.: Дякую за запитання. По перше, це непорушність та універсальність конституційних прав людини; незалежний справедливий суд, максимально відділений від політичних гравців (або за допомогою виборності суддів, або через ведення елемента суду присяжних як обмежувального чинника суддівського свавілля, або через постійну професіоналізацію та високий статус суду, зокрема Верховного, із функцією трактування та зміни норм прийнятих парламентом); доступність правосуддя через розгалужену систему судів загальної та спеціальної юрисдикції, посилений розвиток цивільного та адміністративного судочинства, системи безоплатної правової допомоги та громадських захисників; чітка специфікація та інституційна незалежність й збалансованість правоохоронних органів, державного обвинувачення, адвокатури та служб реалізації судових рішень; обмеженість держави та уряду не лише національними законами та примарними перспективами політичної відповідальності, а й усталеними в світовій спільноті принципами належного врядування.

Головуючий: Чи є ще запитання до здобувача? (Немає). Дякуємо за відповіді.

3. ВИСТУПИЛИ:

Науковий керівник – д. юрид. н., доцент, професор кафедри теорії та історії держави і права НПУ імені М.П.Драгоманова Токарчук О.В.

Дисертація В.Ю. Тартасюка присвячена надзвичайно актуальній у наш час темі, якої хоча й торкалися представники історичного, політологічного, філософського напрямів, проте з точки зору правничої науки вона залишається малодослідженою. Детальна розробка теми можлива лише на широкому матеріалі з максимальним використанням усього масиву джерел та за умови дослідження всіх дотичних проблем при постійному врахуванні загального контексту. Саме цим шляхом із самого початку пішов автор.

Насамперед В.Ю. Тартасюк з'ясував такі поняття як «правова держава», «гуманістичний потенціал права», «правова система», «принцип людиноцентризму», «правова культура», «правова свідомість» та ін. у розумінні українських учених, розглянув можливий спектр їх тлумачень, визначень та конкретного застосування.

Привертає увагу методологічна база дослідження В.Ю. Тартасюка, рівень використання дослідником сучасного інструментарію наукового пізнання. Робота виконана на широкій базі теорії держави і права, як основі розроблення методології наукових досліджень. Крім традиційних методологічних орієнтирів, дисертант використав нові ідеї та підходи, які дали можливість уточнити багато світоглядних позицій, переосмислити предметне поле та збагатити методологічний інструментарій свого дослідження.

Найсуттєвіші наукові результати дослідження полягають у висновках, положеннях і пропозиціях, які можуть сприяти подальшому поглибленню

концептуальних засад дослідження гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави. Це є комплексне дослідження гуманістичного потенціалу права та ролі гуманізму в концептуальній моделі правової держави.

В.Ю. Тартасюк обґрунтував місце та роль гуманізму у творенні правової держави, з'ясував, що гуманізм визнає пріоритетну цінність окремої особи щодо всіх інших суб'єктів політико-правового процесу, відповідно, кожна особа має можливість і право вільно визначатися щодо існуючих парадигм суспільних відносин і бути їх повноправним суб'єктом.

Дослідник зробив суттєвий крок у дослідженні проблем вияву гуманізму в правових системах розвинених країн світу. Автор наголошує, що гуманізм не є всезагальною, безумовною цінністю для всіх народів і епох, він функціонує нерівномірно, від нульової позначки до вищого ступеня розвитку; головною функцією гуманізму є забезпечення існування і розвиток людства через юридичне закріплення гуманістичних цінностей у міжнародних документах.

В роботі значна увага приділена висвітленню ідеї гуманізму, що є одним з ключових факторів зближення правових систем, сприяючи уніфікації законодавства, уможливлуючи здійснення прогностичних оцінок щодо доцільності та ефективності рецепції того чи іншого правового засобу.

В. Ю. Тартасюк на сторінках свого дослідження послідовно проводить думку про те, що право повинно розглядатися у нерозривному зв'язку з правами людини, що становлять невід'ємний компонент права. Повноцінне забезпечення прав людини є виявленням суб'єктності останньої у взаємодії з державою та правом як суспільним феноменом.

Достатньо цінним здобутком дисертанта вважаємо, висновок про те, що гуманність правової держави полягає в тому, що в ній громадянин може сподіватися на максимальну свободу, реалізацію різноманітних проявів свого існування, не виходячи за межі діючого законодавства. Разом з тим, громадянин, використовуючи демократичні правові процедури, може стати ініціатором зміни законодавчих норм у бік посилення їх гуманістичності.

Нарешті В.Ю. Тартасюк цілком справедливо відзначив, що тоталітарний режим культивував ворожість до гуманізму, інтелігентності та інтелігенції, розраховуючи на ненависть малоосвічених кар'єристів, піднятих режимом з соціальних низів, до незрозумілих та ворожих їм здобутків культури.

Більшість положень, узагальнень, оцінок та висновків автора є достатньо обґрунтованими і складають у сукупності концепцію актуалізації гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави.

Основні результати дисертації викладені у 9 наукових працях, зокрема, 3 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджений МОН України, 1 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, у 5 тезах виступів на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Усе вищезазначене вигідно відрізняє дослідження В.Ю. Тартасюка від праць його попередників насамперед концептуальністю, широтою охоплення матеріалу та узагальнення, новизною підходів і понятійних проблем, обґрунтованістю основних висновків.

Дисертація **Тартасюка Володимира Юрійовича «Актуалізація гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави»** є завершеною науковою працею, що відповідає вимогам п. 9-18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167» і може бути подана для проведення процедури рецензування у відповідному структурному підрозділі Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Кандидат філософських наук, професор Бучма О.В. відзначив, що у дисертації вперше аргументовано місце та роль гуманізму у творенні правової держави, а саме виявлено що гуманізм визнає домінуючу цінність будь якої особи щодо всіх інших учасників політичного та правового процесу. Дисертант слушно зауважив, що гуманність правової держави полягає в тому, що в ній громадянин може сподіватися на максимальну свободу, реалізацію різноманітних проявів свого існування, не виходячи за межі діючого законодавства. Разом з тим, громадянин, використовуючи демократичні правові процедури, може стати ініціатором зміни законодавчих норм у бік посилення їх гуманістичності. Позитивною рисою дослідження є комплексність, адже розглядаються не окремі факти, які підганяються під концепцію. Друга позитивна риса дослідження – це глибина аналізу. Є багато робіт, які розглядають проблематику поверхнево. В представленій дисертації приємно дивує і рівень аналізу, і рівень узагальнень. Із технічних недоліків слід вказати лише на існування деяких незначних повторів, але їх було дуже важко уникнути при написанні також роботи. У цілому дисертація гідна бути рекомендованою до захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук, доцент Шитий С.І. підтримав думку про можливість рекомендації дисертаційного дослідження до захисту, підкресливши, що роль права вбачається в забезпеченні самовизначення особи, її розвитку й соціалізації, зв'язку з іншими людьми, суспільством загалом. За цих умов право виступає як об'єктивно можливий масштаб соціальної свободи, справедливості та рівності, що стримує її творчу активність, самоусвідомлення людини, гарантує суспільне визнання того, що кожний індивід народжується вільним і рівним іншому, а верховенство права розглядається як соціальний феномен, котрий зумовлює невід'ємні права людини та громадянина на свободу, рівність, справедливість, щастя, повагу і недоторканність. Зрештою, було підсумовано, що структура роботи є продуманою, матеріал дисертації викладено логічно, послідовно. Дисертант досягнув визначеної мети та виконав поставлені завдання. Сформульовані висновки є достатньо аргументованими, відповідають вимогам сьогодення та мають важливе значення не лише для розвитку юридичної науки.

ВИСНОВОК

рецензентів

доктора юридичних наук, професора Стеценко Валентини Юріївни,
кандидата юридичних наук, доцента Песцова Руслана Генадійовича,
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації

Тартасюка Володимира Юрійовича
«Актуалізація гуманістичного потенціалу права
у творенні правової держави»,
поданої на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії
за спеціальністю 081 Право

Дисертація Тартасюка Володимира Юрійовича «Актуалізація гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави» є новаторським самостійним дослідженням, у якому ґрунтовно досліджено гуманістичний потенціалу права та роль гуманізму в концептуальній моделі правової держави, які ще не були об'єктом спеціального наукового вивчення.

У роботі представлено: 1) загальнотеоретичну характеристику феномену гуманізму та уточнити його місце в системі поведінкових стандартів; 2) етапи формування та розвитку гуманізму у праві; 3) типологізацію правових систем у контексті форм прояву гуманізму; 4) специфіку реалізації гуманістичного потенціалу права в тоталітарному та демократичному суспільствах; 5) особливості реалізації принципу людиноцентризму у правовій державі; 6) роль категорій свобода та відповідальність у площині утвердження правової держави; 7) гуманістичні правові системи в успішних країнах сучасного світу в контексті використання кращих зразків для України; 8) обґрунтування потреби формування новітньої гуманістичної правосвідомості та правової культури людини і суспільства.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що подальший позитивний розвиток правової держави крізь призму гуманістичного потенціалу права вимагає передусім формування системи гарантій незалежності правосуддя, адже ефективний захист права і свобод людини й громадянина, здійснення справедливого правосуддя здатна забезпечити незалежна судова гілка влади.

Розкриття гуманістичної сутності права в Україні потребує планомірної та системної роботи з формування новітньої правосвідомості та правової культури, яка б відповідала цінностям та стандартам правової держави. Основними методами утвердження демократичної правосвідомості та правової культури є правове виховання і правова освіта населення, які мають здійснюватися державними органами, структурами громадянського суспільства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням актуалізації гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави. Автором сформульовано ряд теоретичних положень та висновків щодо модернізації моделі правової держави крізь призму пріоритетності принципів гуманізму та людиноцентризму. У дисертації вперше аргументовано місце та роль гуманізму у творенні правової держави, а саме виявлено що гуманізм визнає домінуючу цінність будь якої особи щодо всіх інших учасників політичного та правового процесу, відповідно, будь яка особа має змогу та право вільно визначатися стосовно існуючих концепцій суспільних відносин і бути їх повноправним суб'єктом. Здобувається це чіткою межею щодо втручання держави, коли приватне життя особи, її прагнення, світогляд знаходяться поза цією межею та є об'єктом захисту з боку державних інституцій;

досліджено вияви гуманізму в правових системах розвинених країн світу. Наголошено, що гуманізм не є всезагальною, безумовною цінністю для всіх народів і епох, він функціонує нерівномірно, від нульової позначки до вищого ступеня розвитку. Доводиться, що головною функцією гуманізму є забезпечення існування і розвиток людства через юридичне закріплення гуманістичних цінностей у міжнародних документах; доведено необхідність реалізації людиноцентристської сутності права у правовій державі, що має проявлятися на всіх етапах правотворчості та правозастосування, забезпечуючи комплексний підхід до демократизації правової системи.

Методологічна база дослідження. Методологічну основу дисертації складає сукупність філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів і наукових підходів до пізнання гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави. Системний метод дозволив проаналізувати правову реальність як цілісний феномен, установити певну непорушність елементів, що формують дану закономірність. У межах синергетичного методу обґрунтовано здатність правової системи до керованості зовні крізь призму правосвідомості. Діалектичний метод дозволив охарактеризувати взаємозв'язки як усередині правової системи, так і юридичних феноменів з не правовим середовищем. Аналіз суперечностей у реалізації принципу людиноцентризму права в історії розвитку правових систем світу, а також типологізація правових систем здійснювалися при допомозі методів індукції і дедукції, аналізу і синтезу. Метод спостереження дав змогу відобразити підґрунтя для реалізації гуманітарної сутності права в умовах сучасного розвитку держави, а також складнощі, які гальмують процеси становлення правової держави в Україні. Статистичний метод застосовувався для з'ясування загальних тенденцій розвитку громадянського суспільства, правової культури, правосвідомості. Метод правової компаративістики надав можливість виокремити позитивний досвід європейської спільноти, успішних демократій англо-американської правової сім'ї вартий для наслідування. При допомозі формально-юридичного методу зроблено аналіз правових термінів, конструкцій та процесів, які закріплено в законодавстві щодо предмету дослідження.

Практичне значення дисертації полягає у тому, що наукові положення і висновки, отримані в результаті дослідження можуть бути використані у: науково-дослідній роботі – для подальшого теоретичного дослідження і практичного застосування проблем актуалізації гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави; освітньому процесі – при написанні підручників, навчальних посібників, навчальних програм; під час викладання навчальних дисциплін: «Теорія держави та права», «Філософія права», «Історія політичних і правових учень»; правотворчій діяльності – як теоретичне підґрунтя для розробки проектів нормативно-правових актів.

Висновки дисертації у повній мірі відображають отримані результати дослідження. Рецензована наукова праця оформлена відповідно до вимог, має чітку і логічну структуру (анотація, вступ, чотири розділи, що мають підрозділи, висновки до розділів і загальні висновки, список використаних джерел). Зауваження щодо змісту і структури відсутні.

Результати дослідження повною мірою відображені у трьох публікаціях автора у наукових фахових виданнях України, двох – у закордонному виданні та п'яти додаткових.

Дисертація Тартасюка Володимира Юрійовича «Актуалізація гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави» є цілісним і завершеним дослідженням, яке відповідає вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167 і рекомендується до захисту в разовій спеціалізованій ученій раді.

Головуючий на засіданні кафедри к. юрид. н., проф. Огірко Р.С. підсумував, що обидва рецензенти та виступаючі члени кафедри були одностайні в позитивній оцінці дисертаційного дослідження Тартасюка В.Ю., її відповідності «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167.

4. УХВАЛИЛИ: Наукову доповідь Тартасюка В.Ю., у якій висвітлено основні наукові результати дисертаційної роботи, взяти до уваги.

Прийняти такі **ВИСНОВКИ** щодо дисертаційної роботи Тартасюка Володимира Юрійовича «Актуалізація гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави». Тему дисертаційної роботи затверджено на засіданні вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 10 від 27 квітня 2017 р.). Дисертація виконана на кафедрі теорії та історії держави і права у рамках планових наукових досліджень Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за науковим напрямом «Дослідження проблем гуманітарних наук (правознавство)» (протокол № 11 від 23 лютого 2016 р.).

4.1. Актуальність теми зумовлена тим, що людина, її життя, здоров'я, гідність, честь, безпека та недоторканність в Конституції України проголошуються найвищою соціальною цінністю. Задекларовані в Основному Законі права і свободи людини й громадянина, принцип верховенства права, різноманітність політичних та ідеологічних переконань, інші принципи розвитку правової держави свідчать про демократичний характер тенденцій в еволюції українського права.

Послідовне втілення принципів правової держави в Україні зумовить поступове утвердження гуманістичної сутності права. У правовій доктрині загально визнаним є підхід до гуманізму у праві як базової ідеї правового світогляду, змістом якого є такі категорії як свобода, рівність, справедливість. Гуманістичні засади передбачають збалансування інтересів та рівність сторін у суспільних відносинах. Ключовий правовий принцип – гуманізм визнає людину, її гідність, право на щастя, реалізацію власних здібностей найвищою цінністю. Застосування даного принципу дозволяє охарактеризувати соціальні інститути як прогресивні.

Подальший позитивний розвиток правової держави крізь призму гуманістичного потенціалу права вимагає передусім формування системи гарантій незалежності правосуддя, адже ефективний захист права і свобод людини й громадянина, здійснення справедливого правосуддя здатна забезпечити незалежна судова гілка влади.

Розкриття гуманістичної сутності права в Україні потребує планомірної та системної роботи з формування новітньої правосвідомості та правової культури, яка б відповідала цінностям та стандартам правової держави. Основними методами утвердження демократичної правосвідомості та правової культури є правове виховання і правова освіта населення, які мають здійснюватися державними органами, структурами громадянського суспільства.

Проблеми актуалізації гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави, які є важливими як у теоретичному, так і в практичному аспектах, знайшли відображення у наукових працях, що становлять концептуальну базу даного дослідження, таких учених: Ю. Александров, С. Алексеєв, Б. Андрусишин, В. Андрущенко, Т. Андрусак, Л. Богачова, С. Бобровник, О. Васильченко, О. Головка, В. Гончаренко, С. Гусарєв, Р. Давид, Д. Керімов, О. Копиленко, М. Костицький, Л. Луць, В. Нерсисянц, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришин, С. Погребняк, А. Саїдов, О. Скрипнюк, О. Тихомиров, Ю. Тихомиров, О. Токарчук, М. Цвік, Ю. Шемшученко та ін.

Проте, незважаючи на достатньо підвищений інтерес, тематика гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави актуалізується на сучасному етапі розвитку науки через усвідомлення вченими та практиками недостатньої ефективності точкових трансформацій задля успішного реформування правової системи та потреби комплексних позитивних зрушень, що й обумовлює актуальність теми дисертаційного дослідження.

4.2. Предметом дослідження є актуалізація гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням актуалізації гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави. Автором сформульовано ряд теоретичних положень та висновків щодо модернізації моделі правової держави крізь призму пріоритетності принципів гуманізму та людиноцентризму.

У роботі знайшли висвітлення суміжні з темою дослідження науково-теоретичні проблеми, що потребують вирішення, обґрунтовано низку теоретичних положень, які містять елементи наукової новизни та стануть підґрунтям для подальшого осмислення порушеної проблематики, зокрема:

вперше:

– аргументовано місце та роль гуманізму у творенні правової держави, а саме виявлено що гуманізм визнає домінуючу цінність будь якої особи щодо всіх інших учасників політичного та правового процесу, відповідно, будь яка особа має змогу та право вільно визначатися стосовно існуючих концепцій суспільних відносин і бути їх повноправним суб'єктом. Здобувається це чіткою межею щодо втручання держави, коли приватне життя особи, її прагнення, світогляд знаходяться поза цією межею та є об'єктом захисту з боку державних інституцій;

– досліджено вияви гуманізму в правових системах розвинених країн світу. Наголошено, що гуманізм не є всезагальною, безумовною цінністю для всіх народів і епох, він функціонує нерівномірно, від нульової позначки до вищого ступеня розвитку. Доводиться, що головною функцією гуманізму є забезпечення існування і розвиток людства через юридичне закріплення гуманістичних цінностей у міжнародних документах;

– доведено необхідність реалізації людиноцентристської сутності права у правовій державі, що має проявлятися на всіх етапах правотворчості та правозастосування, забезпечуючи комплексний підхід до демократизації правової системи;

удосконалено:

– положення про те, що свобода, рівність, справедливість як основні екзистенції гуманістичного потенціалу права є конкретизованими у правових ідеалах вищі моральні цінності. Вони визначають систему поведінкових стандартів за якими представники суспільства повинні діяти у відповідних ситуаціях, щоб їх інтереси узгоджувалися з інтересами інших членів спільноти, держави;

– юридичне розуміння свободи як сутності людини та її існування, яке полягає у можливості робити все, що прямо не заборонено законом і не шкодить іншим. Свобода у праві не може бути абсолютною; вона завжди до певної міри обмежена. Сутність права становить собою рівну міру свободи індивідів, визначену законом, що реалізується через суб'єктивні права. Це зумовлює високу соціальну значущість права, оскільки гарантована можливість самореалізації, свободи вільного розвитку особистості є однією з головних загальнолюдських цінностей;

– наукове осмислення тенденцій розвитку демократичної правосвідомості та правової культури, що є гуманістичними за своїми ознаками, оскільки ґрунтуються на таких цінностях як свобода, правова рівність, справедливість, повага до прав та свобод людини, толерантність, плюралізм та ін.

отримали подальший розвиток:

– класифікація гуманістичних правових систем за такими критеріями: за джерелом права – системи звичаєвого, конституційного права, за етапом становлення – давні демократії, перехідні суспільства (пост-колоніальні, пост-соціалістичні, держави, що виникають внаслідок боротьби за незалежність), за масштабом – національні, регіональні, континентальні, та глобальна. Наголошено, що міжнародне право в галузі прав людини є одним із значущих чинників становлення і трансформацій національних правових систем;

– аргументація, що взаємодія усіх суб'єктів у правовій державі, виходячи з принципів свободи та відповідальності, повинна базуватися на філософії соціального партнерства як механізму врегулювання конфліктів в усіх сферах життєдіяльності та форми узгодження інтересів суб'єктів партнерства, що забезпечить їх конструктивну взаємодію.

На захист винесено такі положення:

1. Гуманізм у праві утверджує цінність людської особистості, її існування, гідність, права та свободи. Роль права вбачається в забезпеченні самовизначення

особи, її розвитку й соціалізації, зв'язку з іншими людьми, суспільством. За цих умов право виступає як об'єктивно можливий масштаб соціальної свободи, справедливості та рівності, що стримує її творчу активність, самоусвідомлення, гарантує визнання того, що кожен індивід народжується вільним і рівним іншому, а верховенство права розглядається як соціальний феномен, який зумовлює невід'ємні права людини та громадянина на свободу, рівність, справедливість, щастя, повагу, недоторканність.

2. Етапи формування та розвитку гуманізму у праві, а саме: 1. Античність (людина поставлена у центр усього як єдина справжня достовірність); 2. Середньовіччя (розкриття гуманістичної сутності правових норм відбувалося через мораль; відстоювалася людяність, духовність людини); 3. Відродження (стрімкий розвиток мистецтва, природничих і математичних наук, історіографії, антропології, психології, інших гуманітарних галузей пробудили інтерес до людини в повноті всіх її виявів); 4. Реформація (людина постає як розумний індивід, здатний до удосконалення, відповідальний громадянин суспільства, яке побудоване на принципах терпимості); 5. Ренесанс (постає проблема людської гідності, яка тісно пов'язана з проблемою свободи); 6. Просвітництво (утверджувалися права, свободи, гідність особи; віра в природний прогрес суспільства, заснований на розвитку економіки, індустріального виробництва, освіти). Після тривалої кризи класичного гуманізму та спроби його реабілітації у філософських концепціях та доктринах, означений феномен після певного періоду занепаду здобув провідні позиції у правовій площині. Якщо у XVIII–XIX ст. і навіть у першій половині XX ст. головним правом людини вважалося право на приватну власність, то після Другої світової війни (1939-1945 рр.) юридично, а пізніше й практично у країнах Західної Європи таким правом стало право на людську гідність.

3. Розкрито типологію правових систем світу, що має класичний характер: континентальне (європейське) право; англо-американське право; східне (релігійно-традиційне) право; правові системи соціалістичних держав. Для становлення правових систем нових демократій ідеологічні питання є принциповими. Ідеологічна орієнтація на принцип гуманізму, що передбачає визнання самоцінності людини, її життя, честі та гідності, й не обмежуються традиційними цінностями західної цивілізації, здатна якщо не подолати, то принаймні обмежити поширення феномену «квазізахідного права» й наблизити молоді демократії до моделі правої державності.

4. Тоталітаризм виник в XX ст. в окремих державах Європи та Азії, загрожував усьому цивілізованому світові. Став явищем, що перекреслило та заперечило весь попередній розвиток гуманістичного та конституційного права, нівелювало його значення у порівнянні із чинниками політичної доцільності, пропаганди та соціальної масової психології. Нівелювання цінності індивіда та особистих прав і свобод призвело до масового терору, геноциду цілих груп населення за етнічним чи класовим принципом, породило феномен поліцейської держави, залишивши слід у вигляді деформованої правосвідомості цілих поколінь.

Гуманістичний потенціал права в сучасних умовах потребує як спільних зусиль із розбудови міжнародної та континентальних систем захисту прав людини, так і постійної спільної роботи держави та громадянського суспільства із удосконалення національних правових систем. Запозичення демократичних інститутів, норм без розвитку, постійного захисту конституційного лібералізму призводить до ризиків ілліберальної демократії – встановлення авторитарних та антигуманістичних урядів демократичним шляхом масових виборів.

5. Об'єктивна зумовленість взаємодії права та моралі у сучасній правовій дійсності визначається тим, що правові закони втілюють принципи гуманізму, справедливості та рівності людей, тобто закони правої держави реалізують вищі моральні вимоги сучасного демократичного суспільства. Право, як і інші види соціальних норм, здійснює свої регулятивні функції не відособлено, а в єдиному комплексі з іншими соціальними регуляторами, основним призначенням яких є утвердження ідеалів справедливості. Формалізація правил справедливості в законах держави є основою для суспільної практики. Закріплені в законах моральні правила в подальшому сприймаються як підстави для традиційних інститутів. Таким чином, потреба у реалізації людиноцентристської сутності права як цивілізаційна і загальнолюдська, обумовлена необхідністю збереження та відтворення низки основоположних цінностей суспільного буття, а саме миру, безпеки, справедливості, свободи, творчого саморозвитку та самовираження особистості тощо.

6. Гуманітарна сутність права у правовій державі знаходить своє відображення у високому рівні захисту прав і свобод людини, визначенні меж свободи та відповідальності громадянина на основі демократичних принципів й цінностей. Ключовим моментом теорії та практики правової держави, її кінцевою метою є утвердження правової форми і правового характеру взаємовідносин між публічною владою і підвладними суб'єктами права, визнання і гарантування прав і свобод людини і громадянина. Політико-правовий режим існування правової держави надає можливість максимально повно розкрити гуманітарну сутність права, створити людиноцентристську соціальну систему, в якій співвідношення свободи та відповідальності визначається з урахуванням інтересів громадянського суспільства й створюються належні законодавчі умови для творчого розвитку особистості, вільного вибору цінностей та пріоритетів її індивідуального життєвого проекту.

7. Прикладом для України могли б стати принципи правового гуманізму, які реалізуються в сучасних демократіях в наявності наступних ознак: об'єднанні природньо-ліберального та позитивного права в законодавстві, коли природні права закріплюються на рівні конституцій та деталізуються в законах, і найчастіше доповнюються широким спектром громадянських свобод, соціально-економічних, культурних, екологічних гарантій від держави; доповненні масового права обирати та бути обраним принципами належного врядування (прозорість, підзвітність, відкритість), якими послуговуються уряди та органи влади на місцях у поточній діяльності; розвинутій та стабільно функціонуючій системі юстиції, яка включає справедливий гласний суд, політично незалежні органи правопорядку, що інституційно відокремлені від державного обвинувачення, та

гуманістичну пенітенціарну систему, спрямовану на корекцію та подальшу ресоціалізацію, а не помсту порушнику; існуванні структур моніторингу та правозахисту, котрі не залежать від урядів напряму, – інституту омбудсмена, систем парламентського контролю, організацій громадянського суспільства, професійних асоціацій правників та адвокатів, розвитку правосвідомості громадянського суспільства, яка забезпечується демократичною та правовою просвітою як на рівні формальної освіти, так і можливостями неформального навчання протягом життя; імплементації норм міжнародного права в галузі прав людини в національне законодавство та судову практику, активне співробітництво в цій сфері з іншими країнами.

8. Демократична правова культура передбачає не тільки високий рівень юридичного мислення, а й усієї юридичної діяльності, незалежно від того, хто конкретно її здійснює – державні чи громадські органи, група громадян чи окрема людина. Вона характеризує собою міру розуміння людиною законів природного права, що визначає правове життя громадянина взагалі, а також правопорядок у суспільстві. Не варто зводити правову культуру громадянина виключно до правових знань, що виникають внаслідок догматичного вивчення тексту Конституції та інших законів. Це не лише знання, а й стан свободи і правосвідомості громадян, який формується у демократичному суспільстві під впливом розвитку ринкових відносин й зорієнтований на обґрунтування верховенства права, поваги до природних прав людини.

Формування гуманістичної правосвідомості та правової культури людини і суспільства є необхідним елементом розбудови правової держави в Україні. На сьогоднішній день в Україні не достатньо дієвою є система правого виховання та правової освіти населення, існують лише окремі програми та заходи, які часто не підкріплені належним фінансуванням та реалізуються формально. Новітня правосвідомість та правова культура українського загалу набуває демократичного характеру під впливом низки об'єктивних чинників – посилення позицій громадянського суспільства, демократизації суспільного життя, впливу закордонних партнерів на проведення демократичних реформ в Україні, діяльності ЗМІ тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що наукові положення і висновки, отримані в результаті дослідження можуть бути використані у: науково-дослідній роботі – для подальшого теоретичного дослідження і практичного застосування проблем актуалізації гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави; освітньому процесі – при написанні підручників, навчальних посібників, навчальних програм; під час викладання навчальних дисциплін: «Теорія держави та права», «Філософія права», «Історія політичних і правових учень»; правотворчій діяльності – як теоретичне підґрунтя для розробки проектів нормативно-правових актів.

4.3. Дисертація Тартасюка В.Ю. є самостійною науковою роботою.

Опубліковані у фахових наукових виданнях праці достатньо повно відображають зміст дисертації.

Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційного дослідження викладено у 9 публікаціях, а саме: 3 наукових статтях,

опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджений МОН України, 1 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, у 5 тезах виступів на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях..

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Тартасюк В.Ю. Різноманітність правових систем в тоталітарному і демократичному суспільствах. Часопис Київського університету права. 2020. Випуск 3/2020. С. 71–74.

2. Тартасюк В.Ю. Суперечності реалізації принципу людиноцентризму права в історії розвитку правових систем світу. Підприємництво, господарство і право: загальноукраїнський науково-практичний господарсько-правовий журнал. 2020. Випуск 10. С. 237–241.

3. Тартасюк В.Ю. Свобода, рівність, справедливість як основні екзистенції гуманістичного потенціалу права. Ірпінський юридичний часопис. 2020. Випуск 3. С. 22–28.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

4. Тартасюк В.Ю. The principle of humanism in the concept of the rule of law. European Reforms Bulletin. 2019. № 3. С. 80–83.

5. Тартасюк В.Ю. Гуманистическая сущность правового государства. Legea si Viata. 2020. №10-11 (346-347). С. 81–86.

Тези доповідей на конференціях:

6. Тартасюк В.Ю. Особливості реалізації гуманістичної функції права в контексті українського державотворення (1917-1918 роки). Тринадцяті юридичні читання: матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 2018 р.). К. Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2018. С. 311–313.

7. Тартасюк В.Ю. Гуманістична складова правового реформування в контексті адаптації національного законодавства до норм права Європейського Союзу. Чотирнадцяті юридичні читання: матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 17-18 квітня 2019 р.). К. Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2019. С. 122–123.

8. Тартасюк В.Ю. Гуманізм як основа ідеології модернізації права. Правничо-політологічні та історичні студії проблем українського державотворення: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 16 січня 2019 року. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. С. 181–182.

9. Тартасюк В.Ю. Людина як суб'єкт і об'єкт права. П'ятнадцяті юридичні читання: матеріали Міжнародної наукової онлайн-конференції (Київ, 1-2 квітня 2020 р.). К. Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2021. С. 63–65.

10. Тартасюк В.Ю. До питання гуманності як природної якості права. Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні: матеріали Міжнародної наукової конференції (Запоріжжя, 30-31 жовтня 2020 р.). З. Вид-во, 2020. С. 40–42.

Слід уважати, що дисертаційна робота Тартасюка В.Ю. є достатньою мірою апробованою.

Результати дисертації були апробовані на дванадцяти конференціях та круглих столах, серед яких – вісім міжнародних: «Ціннісний дискурс у

суспільстві та освіті» (Київ, 1-2 березня 2018 р.); «Тринадцяті юридичні читання. Українська державність крізь призму часу (до 100 річчя Української національно-демократичної революції 1917-1921 рр.)» (Київ, 24-25 травня 2018 р.); «Практична школа: історія, сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 9 серпня 2018 р.); «Правничо-політологічні та історичні студії проблем українського державотворення» (Київ, 16 січня 2019 р.); «Чотирнадцяті юридичні читання. Проблеми імплементації національного законодавства до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом» (Київ, 17-18 квітня 2019 р.); «Українознавство в системі національної освіти, науки, гуманітарної політики держави» (м. Київ, 20 жовтня 2020 р.); «Трансформаційна динаміка розвитку агропромислового виробництва» (28-29 жовтня 2020 р.); «П'ятнадцяті юридичні читання» (м. Київ, 1-2 квітня 2020 р.), «Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні» (м. Запоріжжя, 30-31 жовтня 2020 р.); «Права дитини в умовах соціально-політичних викликів ХХІ століття» (м. Київ, 18 листопада 2020 р.), «Українські революції доби Незалежності у контексті націотворення» (м. Київ, 20 листопада 2020 р.), «Проблеми реалізації прав та свобод людини в умовах глобалізації» (м. Київ, 10 грудня 2020 р.).

4.4. Уважати, що дисертація Тартасюка Володимира Юрійовича «Актуалізація гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави» є завершеним самостійним дослідженням, яке відповідає постанові «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167 і може бути подане до розгляду у спеціалізованій вченій раді зі спеціальності 081 Право, галузь знань 03 Гуманітарні науки.

Виходячи з наведеного вище, кафедра теорії та історії держави і права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова затверджує цей висновок і рекомендує дисертацію Тартасюка Володимира Юрійовича на тему: **«Актуалізація гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави»** (науковий керівник – доктор юридичних наук, доцент Токарчук О.В.), подану на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії зі спеціальності 081 Право, до розгляду в спеціалізованій вченій раді.

Рішення прийняте одногосно.

Головуючий на засіданні кафедри
к. юрид. н., доц., зав. кафедри
теорії та історії держави і права

Секретар

Огірко Р.С.

Гаврильченко Г.М.